

Työväki ja liikunta  
/ Väki Voimakas 26



# Työväki ja liikunta

Toimittanut Erkki Vasara

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2013

Väki Voimakas 26

© Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura ja kirjoittajat.

Sarjan formaatti: Katriina Koskinen

Taitto: Tieteellisten seurain valtuuskunta

Kannen kuva:

Helsinkiläisen Uintiseura Kuhien nuoret uimarit ovat lähdössä kesäleirille Eerikkilän urheiluopistolle kesällä 1957. Ennen kapuamista kuorma-auton lavalla sijainneeseen kuljetuskoppiin otettiin lähtijöistä yhteiskuva. Osalla heistä on yllään seuran värikkyydellään ja kauneudellaan mainetta saanut verryttelypuku, josta muodostui Kuhien alkuaikojen symboli. Verryttelypuku oli tärkein niistä urheiluseuran symboleista, joilla toisaalta vahvistettiin oman joukon yhteenkuuluvuutta, toisaalta haluttiin korostaa eroa muista. Jonkinlainen symboli oli sekin, että kuorma-auton lavan reunassa lukee isoin kirjaimin: SOSIALIDEMOKRAATTI. (Kuvat/kuva-arkisto)

ISSN 0782-2332

ISBN:

978-952-5976-08-3 (nid)

978-952-5976-09-0 (PDF)

[painopaikka]

## Sisällysluettelo

<i>Erkki Vasara</i> Työväki, liikunta ja työväenkulttuuri – nuo erottamattomat?	7
<i>Seppo Hentilä</i> Mikä on Suomessa työväkeä liikuttanut?	13
<i>Arto Nevala</i> Järjestökulttuurista ”liikuntamarketiksi”?	33
<i>Hannu Itkonen</i> Missä ovat työläisurheilun tilat?	63
<i>Kalervo Ilmanen</i> Työläisurheilu oli yhteisöllisyyttä ja aatteen paloa	89
<i>Lauri Keskinen</i> Kasvatus, valta ja urheilu Valkeakosken tehdasyhteisössä	121
<i>Marianne Roivas</i> Kenelle jalkapallo kuuluu?	143
<i>Jouko Kokkonen</i> Hölkästä sauvakävelyyn, puissa kiipeilystä parkouriin	180
<i>Erkki Vasara</i> Vuosisatainen taival työväentaloilta kuntopoluille	193
Kirjoittajat	205



## Työväki, liikunta ja työväen kulttuuri – nuo erottamattomat?

Nykyaikaisen urheilu- ja liikuntaelämän samoin kuin yhteiskuntaluokaksi ymmärrettävän työväestön sekä työväenliikkeen syntyjuuret ulottuvat 1800-luvun jälkimmäisiin vuosikymmeneihin. Tuolloin muodostumassa ollut suomalainen kansalaisyhteiskunta lukuisine liikkeineen ja niiden yhteiskunnallisine pyrintöineen olivat se kenttä, johon myös urheilu ja työväenaate nivoutuivat. Vanhat kansanurheilut saivat rinnalleen uudenaikaisen kilpaurheilun ja sen ohessa voimistelun, jotka muodostuivat eri painotuksin eri osissa maata yhä laajenevan kansanjoukon harrastuksiksi. Myös nouseva työväenliike omaksui 1900-luvun alussa varsin pian urheilun osaksi omaa harrastuselämänsä sivistysrienteiden ja poliittisten pyrintöjen rinnalla. Ajan vuoron virratessa urheilu eriytyi varsinaiseksi kilpaurheiluksi ja harrastuksenomaiseksi toiminnaksi, ja 1900-luvun edetessä loppuvuosikymmeneensä siitä lohkoutui myös uutena ilmiönä erilainen liikunta, jossa ei tähdätty kilpailuihin, vaan terveyteen, hyvän kuntoon ja mielihyvään, ja josta 2000-lukua lähestyttäessä tuli harrastusmuodosta riippuen myös suuressa määrin sosiaalista yhdessäoloa. Työväenliike eli tässä yhteydessä työväen urheiluliike on ollut tässä kehityksessä koko ajan mukana ja sillä on – tosin menneiden vuosien asemistaan huomattavasti poikkeavissa olosuhteissa – edelleen sijansa kehityksessä, tänä päivänä ennen muuta liikuntaan ja kuntoiluun keskittyen.

Aatteellisesti aktiiviselle työväestölle, järjestöjen välle urheiluriennot ovat olleet myös osa työväentalojen maailmaa, sitä moninaista kulttuurielämää, johon kuuluivat myös sivistys-, teatteri-, musiikki- ja opintokerhotoiminta. Työväen urheiluliike on ollut osana maan urheiluelämästä myös poliittinen ilmiö siinä kuin muukin työväenlii-

ke. 1920-luvulta alkaen se oli vastapainona porvarillista aatemaailmaa edustaneelle urheiluliikkeelle, jonka kanssa käydyissä kamppailuissa se joutui vuosikymmenet puolustamaan omaa olemassaolon oikeutustaan. Työväestölle urheilu ja liikunta ovat olleet ajan saatossa myös yhteys työnantajiin ensin ns. puulaakiurheilun, sittemmin nykyäikaisen työpaikkaliikunnan puitteissa.

Viimeksi kuluneiden muutaman vuosikymmenten aikana suomalainen yhteiskunta on muuttunut monissa suhteissa, ja myös perinteinen työväenluokka, työväki, on muuttanut muotoaan. Perinteisen tehdasteollisuuden asemat työnantajana ovat supistuneet, palvelualat vallanneet alan johtavana elinkeinona ja työnkuva muuttunut. Palkansaajakunta on keskiluokkaistunut ja sen suhde työväenliikkeeseen kokenut suuren muutoksen. Perinteiset työväenpuolueet ovat menettäneet asemiaan palkansaajapuolueina huomattavassa määrin. Samaan aikaan liikunnan kuva on sekin muuttunut. Nuorille tarjolla olevien liikuntamuotojen määrät ovat moninkertaistuneet ja myös itse liikunta ilmiönä on saanut uusia ilmenemismuotoja. Täysin uudet liikunnalliset harrastukset ovat tulleet sellaisten perinteisten harrastusten kuin vaikkapa lenkkeilyyn, pyöräilyyn, uinnin ja hiihdon rinnalle. Liikuntakulttuurin eräät ilmiöt ovat tänään osa eritoten nuorten ja nuorten aikuisten kulttuuria.

Tätä kiintoisaa ilmiökenttää ja kehityskaarta hahmotettiin otsikolla ”Työväki ja liikunta” Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran viimevuotisessa kesäseminaarissa elokuussa 2012. Urheilua ja liikuntaa ei seuran kesäseminaarissa ollut aiemmin juurikaan tarkasteltu, mutta viime vuoden tema syntyi paitsi kiinnostavuudesta myös urheilun suurkisakesästä – ohjelmassa olivat toukokuun jokavuotisen MM-jääkiekon jälkeen jalkapallon ja yleisurheilun EM-kilpailut sekä XXX olympiadin kesäkisat. Seminaarin anti oli varsin historiapainotteinen, mutta myös nykyaika oli luonnollisesti esillä – kansainvälistäkään ulottuvuutta unohtamatta. Esiintyjät olivat tällä kertaa jo kokeneita tutkijoita, joiden esitykset ovat paria poikkeusta lukuun ottamatta artikkeleiksi muokattuina nyt käsillä olevassa vuosikirjassa. Lisäksi mukana on pari artikkelia tutkijoilta, jotka eivät olleet mukana viime vuoden seminaarissamme. Kuten



lukija tulee havaitsemaan, on eräissä artikkeleissa työväenliikkeen, työläisurheilun ja maan poliittisen kehityksen tarkastelun osalta tiettyjä päällekkäisyyksiä – samoja asioita käsitellään useammassa kirjoituksessa. Tällöin esillä olevat kysymykset ovat kuitenkin kussakin artikkelissa yhteydessä kunkin kirjoituksen muuhun sisältöön, joten asetelma sallittakoon.

Nyt käsillä olevassa julkaisussa luodaan aluksi, viime kesän seminaarin tapaan, katsaus suomalaisen työläisurheilun pitkään linjaan runsaan sadan vuoden ajalta. *Seppo Hentilä* muistuttaa artikkelissaan työläisurheilun juurten kytkeytymisestä 1800-luvun lopun järjestökehitykseen, kansalaisyhteiskunnan syntyyn ja siten niin työväenliikkeeseen kuin urheiluelämän muutosprosesseihin 1900-luvun kynnyksellä ja sen alkuvuosina. Työväenliikkeen oman urheiluliiton synty sisällissodan jälkitilanteessa vuonna 1919 ja sen jälkeen vuosikymmenet kestänyt ristiriitainen porvarillisen ja työläisurheiluliikkeen välillä olivat sitä urheilun poliittista historiaa, joka niin ikään nousee esiin Hentilän esityksessä. Toisaalta on muistettava se hänen niin ikään esiin nostamansa tärkeä seikka, että työväestöstäkin suurin osa oli jo 1930-luvulla järjestäytyneen urheiluseuratoiminnan ulkopuolella. Viime vuosikymmenten suuri ilmiö, liikunta- ja urheilukulttuurin moninainen eriytyminen on se tekijä, jonka yhteyteen on sijoitettava myös järjestökentässä tapahtuneet suuret muutokset. Suuri joukko kansalaisia, niin myös työläisiä, palkansaajia, harrastaa tänä päivänä liikuntaa eri muodoissaan, ja suurin osa näistä aktiivisista liikkujista tekee sen järjestäytyneen seuratoiminnan ulkopuolella.

Seuraavat kolme artikkelia valottavat viiden työläisurheiluseuran historiaa eri näkökulmista koko niiden toiminta-ajalta. Artikkeleiden myötä hahmottuu myös kuva työväenliikkeen poliittisten aatteiden ja niistä kummunneen yhteisöllisyyden merkityksestä sekä sen kuihtumisesta työläisurheiluseurojen vaiheissa. Tänä päivänä seurat luovat henkensä täysin toisissa oloissa ja toiselta pohjalta kuin lähtiessään taipaleelleen.

*Arto Nevalan* artikkelin myötä lähemme seuratason matkalle työläisurheilun satavuotistaipaleelle keskisessä Savossa. Artikkelissaan *Nevala* tarkastelee vuonna 2012 sadan vuoden ikään yltäneen Varka-

uden Tarmon vaiheita ”poliittisen ja yhteiskunnallisen kiinnittymisen näkökulmasta”. *Nevala* kiteyttää tavoitteensa: ”Analysoin toisin sanoen, miten Tarmo ja sen toimijat ovat paikantaneet osana työväenliikettä ja yleisemminkin poliittis-yhteiskunnallista kenttää ja paikantuneet siihen kuluneiden sadan vuoden aikana. Kiinnittyminen on tapahtunut monella eri tavalla ja tasolla.” Artikkelissa näyttäytyy kiintoisasti paikallisen työläisurheiluseuratoiminnan yhteys työväenliikkeen yleiseen kehitykseen ja maan koko poliittiseen historiaan.

*Hannu Itkonen* suuntaa puolestaan huomionsa pohjoiskarjalaiseen kyläseuraan Matovaaran Mahtiin. Alkujaan maalaisympäristöön 1950-luvulla perustetun seuran vaiheet heijastavat nekin kiintoisasti yhteiskunnassa ja liikuntaelämässä tapahtuneita muutoksia, ja myös *Itkosen* lähestymistapa on oivallinen, mikä käy ilmi hänen itselleen asettamastaan tehtävästä: ”Kysyn siis, missä ovat olleet Matovaaran Mahdin toiminnan tilat eri aikoina. Tiloilla tarkoitan sekä toiminnan fyysisiä tiloja että sosiaalisia tiloja. Fyysisten tilojen osalta keskeisiksi nousevat ne tilat, joissa mahtilaiset ovat urheilleet ja liikkuneet sekä organisoineet muita toimintojaan. Sosiaalisten tilojen suhteen näkökulma on Mahdin kiinnittymisessä paikallisiin ja yli paikallisiin toimijaverkostoihin. Oletukseni on, että urheilu- ja liikuntakulttuurin kuuden vuosikymmenen aikana toteutuneet muutokset tekevät artikkelini kysymyksenasettelun ajankohtaiseksi.” Oletuksessaan *Itkonen* on kiistatta oikeassa.

Pohjoiskarjalaisista maisemista suunnistamme pääkaupunki Helsinkiin, sen kantakaupunkialueen koilliskulmille sekä kaupungin itäisimpiin osiin. *Kalervo Ilmanen* käsittelee artikkelissaan kolmen työläisurheiluseuran, Toukolan Teräksen, Uintiseura Kuhien sekä Puotinkylän Valtin vaiheita osana työväenliikkeestä sen aatemaailmaa omissa tomissaan ammentavina paikallisina urheiluyhteisöinä. Artikkelissa kuvataan niin työläisyhteisöjen syntyä Helsinkiin sata vuotta sitten kuin myös työväenliikkeen yleistä nousukautta, minkä lisäksi siinä nousee konkreettisin kuvauksin esiin politiikan ja urheiluelämän sekä porvarillisen ja työväen Suomen keskinäinen kiistatila seuratason tapahtumien kautta valottuen. *Ilmanen* hahmottaa tarkan kuvan poliittisen aatteellisuuden voimasta urheiluseuratyön kipinästä

ja samalla sen merkityksen kuihtumisesta tultaessa 2000-luvulle ja sen uusiin yhteiskunnallisiin olosuhteisiin.

Näiden kolmen, tähän päivään ulottuvien artikkeleiden jälkeen palaamme *Lauri Keskinen* artikkelin myötä takaisin 1920- ja 1930-luvuille ja tarkastelemme työläisurheilun ja työväestön asemaa tehdasyhteisössä. Esityksessään *Keskinen* hahmottaa Valkeakosken sellu-tehtaan työläisten asemaa tehtaan johdon kontrollin alaisena ja tuo samalla esiin työläisurheilun vaikeudet valkoista Suomea edustaneen tehtaanjohdon tähdätessä työläistensä kasvattamiseen moninaisin toimin, muun muassa itse johtamansa urheiluelämän myötä. Tavoitteena oli työväestön kouluminen sisällissodan tuhkasta nousseen Valkoisen Suomen vallanpitäjien arvomaailman hyväksyviksi valkoisiksi työläisiksi, eikä tuohon asetelmaan suinkaan sopinut urheileminen työläisurheiluseuroissa sen enempää kuin muukaan toiminta työväenliikkeen riennoissa. Työläisurheilu sai oman osansa niistä toimista, joilla tehtaan johto Valkeakoskellakin piti työväkeään valvonnassaan.

Näiden pitkälle suomalaisen historiaan ulottuvien artikkeleiden jälkeen vuorossa on *Marianne Roivaksen* esitys jalkapallon ja työläisyyden suhteesta kirjallisuuden valossa 1990-luvun Britanniassa. Laajassa artikkelissaan *Roivas* kuvaa jalkapallokulttuurin muutosta ja sen suhdetta työläiskulttuuriin ja työläisyyteen samoin kuin huomattavan faniryhmän muodostavien nuorten miesten, huliganismiinkin sortuvien työläisten ja heidän identiteettinsä suhdetta jalkapalloon. Tarkastelu tapahtuu pitkälti kirjallisuuden pohjalta, mikä luo yhden lisäaspektin esitykseen. Jalkapallo on mitä mielenkiintoisin urheilumuoto tarkasteltaessa brittiläisen työväestön ja eritoten nuorten miestyöläisten elämänpiiriä, heidän kulttuurista maisemaansa ja suhdetta yhteiskuntaan. *Roivaksen* artikkeli herättää pohtimaan urheilukulttuurin eri ilmenemismuotoja myös Suomessa, jossa jääkiekkokaukalot keräävät omat kannattajajoukkonsa SM-liigapelien äärelle. Samalla se luo kiintoisan näkökulman tarkastella työväestön, työväenkulttuurin ja urheilun suhdetta laajemminkin.

Maamme urheiluelämän ja liikuntakulttuurin kehitys 1900-luvulla on ollut huikea ja samalla tiiviissä yhteydessä yhteiskunnan yleiseen kehitykseen ja muutoksiin sen arvomaailmassa. Eritoten viimeisen

neljän vuosikymmenen aikana tapahtunut murros on ollut sitä luokkaa, että sen myötä urheiluelämä ja liikuntakulttuuri ovat saaneet täysin uudet muodot verrattuna vaikkapa 1950-lukuun. Näihin murroksen vuosikymmeneen suuntaa huomionsa *Jouko Kokkonen*, joka artikkelissaan hahmottaa tapahtunutta huikeaa kehitystä. Kokkonen kirjoittaa: ”Liikuntakulttuurin laajentuminen ja monimuotoistuminen on jatkunut 1970-luvulta lähtien. Liikuntakulttuuri on yhtä aikaa yhteiskunnallistunut ja yksilöllistynyt. Yhteiskunnassa on vaikuttanut liikuntakulttuuria muokanneita ristikkäisiä kehityssuuntia. Ilmapiiri on muuttunut liikunnalle suosiolliseksi, mutta monet muutokset ovat olleet liikkumista vähentäviä.” Kehityskulkua analysoivan esityksensä lopussa *Kokkonen* katsoo tulevaisuuteen: ”Yhteiskunnalliset ristiriidat ja liikuntakulttuurin erilaiset tulkinnat esiin tuovan liikuntapolitiikan voi ennakoida palaavan, kun liikuntakulttuurin toimijat joutuvat tulevaisuudessa osallistumaan keskusteluun niukenevien voimavarojen uusjaosta. Liikuntakulttuuriin vaikuttavat samat kysymykset, jotka koskettavat koko hyvinvointiyhteiskuntaa.”

Työväen ja liikunnan, työväen ja urheilun vuosisataisen suhteen kehitys on ollut huikea. Tämän päivän urheiluelämä on jotakin aivan muuta kuin 1900-luvun alussa. Myös työväestö ja sen suhde vapaa-aikaan ja toisaalta työväenliikkeeseen ovat muuttuneet ratkaisevasti. Myös työväen, liikunnan ja työväenkulttuurin suhde on sadan vuoden aikana muuttunut täysin. Sanotaan, että kertaus on opintojen äiti. Niinpä vuosikirjamme päättyy artikkeliin, jossa vielä luodaan silmäys työväenurheilun vuosisataiseen taipaleeseen ja kysytään lopuksi, mitä ovat tämän päivän työväki, työväenliike ja työväenurheilu.